

سیاست‌نامه‌های قاجاری
سی و یک اندرزنامه سیاسی عصر قاجار
جلد سوم

گردآوری و تصحیح:
دکتر عباس حسینی زکری نژاد

نگارستان اندیشه

تهران، ۱۳۹۵

سرشناسه: زرگری نژاد، غلامحسین، ۱۳۳۹ - ، گردآورنده، مصحح
عنوان و نام پدیدآور: سیاست‌نامه‌های قاجاری: سی و یک اندرزنامه سیاسی عصر قاجار/
گردآوری و تصحیح غلامحسین زرگری نژاد. وضعیت ویراست: [ویراست ۲]
مشخصات نشر: تهران: نگارستان اندیشه، ۱۳۹۵. مشخصات ظاهری: ج ۴.
شابک: دوره: 978-600-8273-09-7؛ ج ۱: 978-600-8273-03-5؛ ج ۲: 978-600-8273-06-6؛ ج ۳: 978-600-8273-07-3؛ ج ۴: 978-600-8273-08-0

وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: تعدادی از رساله‌های این کتاب قبلاً تحت عنوان "سیاست‌نامه‌های قاجاری:
رسائل سیاسی" در سال ۱۳۸۶ منتشر شده است.
یادداشت: کتابنامه.

عنوان دیگر: سی و یک اندرزنامه سیاسی عصر قاجار. موسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
موضوع: ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق. -- اسناد و مدارک. ایران --
تاریخ -- سلاطین مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ ق. -- اسناد و مدارک.
رده‌بندی کتبی: ۱۳۹۵ ر ۴۰/ز ۱۳۱۰ DSR. رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۷۴۰۷۲۷
شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۲۵۱

سیاست‌نامه‌های قاجاری

سی و یک اندرزنامه سیاسی عصر قاجار (جلد سوم)

گردآوری و تصحیح: دکتر غلامحسین زرگری نژاد
ناشر: نگارستان اندیشه
چاپ و صحافی: نسیم
طراح جلد: سعید صحابی
حروفچینی و صفحه‌آرایی: مرتضی انصاف‌منش
نوبت چاپ: نخست، ۱۳۹۵
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
قیمت دوره: ۱۳۰۰۰۰ تومان
همه حقوق اثر برای مؤلف محفوظ است

نشانی ناشر: م. انقلاب اسلامی، ابتدای خ آزادی، خ استاد بهزاد، پلاک ۲۹، واحد ۷
تلفن: ۶۶۴۳۵۴۲۳ - نمابر: ۶۶۹۴۳۵۴۲

مقدمه ناشر

انتشار کتاب، در روزگاری که همه چیز رنگ و بوی مجازی به خود گرفته، به سان قماری است که از ابتدا نتیجه‌اش هویداست. ناشران قدیمی و باسابقه، کم و بیش آلوده‌ی این قمار هستند و با همه دشواری‌ها همچنان به آن تن می‌دهند. در مقابل، تازه‌واردان که با دنیایی از آرمان و آرزو به این عرصه نهاده‌اند در مدتی کوتاه زیر فشارهای متعدد فعالیت‌های فرهنگی، قافیه را باخته برای همیشه از این قمار خارج می‌شوند. در این میان، معدود ناشران و مؤسسات خصوصی که همچنان راه پر فراز و نشیب نشر را می‌پیمایند به پشت‌گرمی سرمایه‌ی اجتماعی و هوایی دوندانان کم‌شمار کتاب زنده‌اند. انتشارات مؤسسه نگارستان اندیشه، به سبب تجربه ده‌سالی مال‌رانش در بخش‌های خصوصی، سرمایه‌ی اجتماعی خوبی را فراهم آورده و آن را با هزار امید در این مسیر به اشتراک نهاده است.

مؤسسه نگارستان اندیشه مینو، به عنوان یک مؤسسه فرهنگی - هنری چند منظوره، دارای مجوز از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی فعالیت رسمی خود را از نیمه‌ی سال ۱۳۹۳ آغاز کرد. انتشار کتاب، برگزاری نشست‌ها و برنامه‌های عمری، اجرای فعالیت‌های فرهنگی - هنری و انجام پروژه‌های تحقیقاتی، آموزشی و مطالعاتی از جمله رسالت‌ها و اهدافی است که این مؤسسه برای خود ترسیم کرده است. لیکن در بدو امر، مدیران مؤسسه برای پرهیز از فعالیت‌های موازی و تکراری، برنامه‌ای ویژه و منحصر به فرد را طراحی کردند تا برای نخستین بار، به عنوان یک مجموعه کوچک و خصوصی، پلی میان نهاد های فرهنگی - پژوهشی ایران با سایر کشورها برقرار نمایند. مؤسسه با آگاهی از مقتضیات ویژه‌ای که در این مسیر وجود دارد، مرامنامه‌ای را برای فعالیت‌های خود تنظیم کرد که مهم‌ترین بند آن، حفظ استقلال کامل فعالیت‌ها و عدم دریافت هیچگونه کمک مالی یا بودجه از افراد، نهادها و مؤسسات خصوصی و عمومی در خارج از کشور است. در مواجهه با نمونه‌های داخلی هم تا حد امکان تلاش شد تا وقت و انرژی فراوانی که معمولاً برای جلب همکاری، مشارکت یا حمایت نهادهای دولتی و عمومی صرف می‌گردد به فعالیت‌های خصوصی سوق داده شود تا حرکت این بخش شتاب بیشتری پیدا کند. هدف‌گذاری صحیح در این

مسیر موجب شد که در مدتی کوتاه کارنامه‌ای قابل اعتنا فراهم آید که تمام آن متکی به ظرفیت‌های مؤسسه و مستقل از حمایت‌های دولتی بود. برگزاری چندین کنفرانس و کارگاه در کشورهای فرانسه، لهستان، مجارستان، هند و گرجستان و اجرای طرح‌های نوآورانه و ابتکاری نظیر تأسیس نخستین کاوشکده باستان‌شناسی کودک، نمونه‌ای از فعالیت‌های متعدد و متنوع مؤسسه در یکسال اخیر است.

واحد انتشارات مؤسسه با نام «نگارستان اندیشه»، پیش از تأسیس مؤسسه، و با اخذ مجوزی مستقل از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی فعالیت خود را شروع کرد لیکن انتشار آثار تخصصی در گروه‌های مختلف را از اواخر سال ۱۳۹۳ آغاز کرد. این انتشارات با طراحی پنج کارگروه اصلی، بیان انتشار آثار تألیفی، پژوهشی و ترجمه، به حد توان و امکانات خود سرمایه‌گذاری مالی انجام داد که حاصل آن انتشار بیش از بیست اثر در نخستین سال فعالیتش بود. تثبیت نام کارهای انتشارات، به این روند شتاب داد به نحوی که پیش‌بینی می‌شود در دومین سال فعالیت بیش از چهل عنوان کتاب منتشر سازد. این فعالیت‌ها بیش از هر چیز مرهون همراهی پیشکسوتان و استادانی است که تیم نسبتاً جوان مؤسسه را در پیمودن مسیر ناهموار فعالیت‌های فرهنگی میدوار و دلگرم می‌سازند.

در حال حاضر انتشارات نگارستان اندیشه دارای پنج کارگروه با عناوین: مطالعات تاریخی و ایران‌شناسی؛ روانشناسی و مدیریت؛ مطالعات فرهنگی و ادبی؛ مطالعات شهری؛ دانش و نرم‌افزار است. در واقع واحد انتشارات، مکمل مسیر فعالیت‌های مؤسسه بوده و با مشاوره و راهنمایی ده‌ها تن از استادان و پژوهشگران به انتخاب و انتشار آثار مبادرت می‌ورزد. از آنجایی که تمام این کامیابی‌ها برخاسته از سرمایه‌ی اجتماعی مؤسسه است، لذا هدف اصلی مؤسسه (در همه‌ی واحدها) استفاده از همراهی و همکاری با اکثری شخصیت‌ها و مجموعه‌های فرهنگی و افزودن سرمایه‌ی اجتماعی خود است تا این مسیر راه همگام با دیگر نیک‌اندیشان میهن با دلگرمی بیشتری پیماید.

فهرست مطالب

۱۳	شرح غیور و علاج نواقص مملکتی ایران
۱۵	[شرح سرب و بیماری ها با نکوش ملکم خان، شکوه از انحطاط مسلمانان و اقتدار مسیحیان]
۱۷	[ستایش امیر کبیر، سرزنش پیرزا آقاخان نوری]
۱۹	[اوضاع کنونی کشور، رضع، طبقات و وظائف شاه]
۲۶	[دوازده برج ارکان سلطنت، وظائف آنان]
۳۰	[شرایط و آئین مملکت داری]
۳۲	[شرایط سه گانه بقای سلطنت ایران]
۳۴	[الگوی حکومت زمینی و ترتیب ارکان دولت، طبقات و وظائف عالم غیب]
۳۵	[هفت تنان یا طبقات هفت گانه عالم غیب]
۳۷	[روش های تطبیق نظام عالم علوی بر عالم سفلی]
۳۹	[ارکان چهار گانه سلطنت]
۴۳	[جایگاه و وظائف دیوان خانه های دوازده گانه]
۴۵	[تطبیق سی تنان آسمانی با کارگزاران حکومتی]
۴۸	[چهل تنان آسمانی و نمونه های دولتی آنان]
۴۹	[تطبیق سیصد تنان آسمانی با کارگزاران ملکی]
۵۱	[تطبیق شصت تنان دولت با صلحا یا و کلای ملت]
۵۶	[حب وطن انگیزه تألیف کتابچه]
۵۶	[نصیحت به ناصرالدین شاه در مراقبت از احوال ملت]
۵۹	[آن که ضعف ملت اسلام را بیند و آسوده باشد مسلمان نیست]
۶۰	[راه، ضرورت توسعه تجارت]
۶۱	[بر دولت های فرنگی اعتماد نشاید]

۶۵	ادب وزراء، یا شرح رسالهٔ جنگ شیر و فیل
۶۵	[مقدمه]
۶۷	[شر بوژینگان و گزارش خیانت میرزا آقاخان نوری به ایران در دورهٔ صدارت]
۹۱	[همراهی ملکم خان با سفیر ایران به پاریس و خیانت او]
۹۲	[وصف فراموشخانه ملکم خان]
۹۴	[عقاید هندوان و وصف باطن فراموشخانه]
۹۷	[زردت شاگرد ناخلف سیمرخ]
۹۸	[باباری، شریعت و مجازات منحرفان عدالت است]
۱۰۰	[رویش، اغتشاشات و دزدی‌ها و موجب شکست در جنگ مرو]
۱۰۹	[تعریف حکم و حکم و انواع آن]
۱۱۱	[داستان بوذرجمهر، وزیر نادر]
۱۱۸	[خلیفه در جستجوی شکار آلمان شاه]
۱۱۹	[اقسام طوایف عالم]
۱۲۵	قانون حکومت ایران
۱۲۵	[ارکان دولت ایران]
۱۲۵	[تعریف قانون دولت و خصایص آن]
۱۲۶	[اختیارات و حوزه عمل شاه]
۱۲۷	[در ترتیب و تعداد وزارتخانه‌ها]
۱۲۸	[مجلس شورای وزراء، حدود وظایف، اختیارات و مسئولیت وزیران]
۱۲۹	[مشخصات، اختیارات و وظایف مجلس قانون]
۱۳۰	وزارت عدلیه
۱۳۲	وزارت داخله
۱۳۳	وزارت جنگ
۱۳۵	وزارت امور خارجه
۱۳۶	وزارت دربار
۱۳۷	وزارت مالیه
۱۳۸	وزارت علوم

۱۳۸	وزارت فوائد عامه
۱۳۹	وزارت تجارت
۱۴۰	وزارت دفتر استیفا
۱۴۱	وزارت دفتر لشکر
۱۴۱	وزارت وظائف و اوقاف
۱۴۲	وزارت گمرک
۱۴۲	وزارت تلفات
۱۴۲	دائرة خاتمه
۱۴۵	منهاج العلی
۱۴۷	مقدمه
۱۴۷	[استعدادهای ایران در قبول علم]
۱۴۹	[علت و سرچشمه معایب ایران]
۱۵۴	[چهار قسم دوی نافع برای دردهای ایران]
۱۶۲	فصل اول: [در ضرورت تنظیم دستگاه دولت، امین تمدن و تربیت مردم]
۱۶۷	فصل ثانی: [ضرورت مجلس، آزادی و صنعت]
۱۸۷	فصل ثالث: در بیان تعیین و تشخیص وزارتخانه‌هایی که برای اتمام ملت به توسط آنها می‌شود
۱۹۳	فصل خامس: وزارت مالیه و تکالیفات آن
۱۹۴	فصل ششم: در بیان تکالیف وزیر حربیه که عبارت از وزارت جنگ است
۱۹۶	فصل سابع: در بیان خدمات مرجوعه و تکالیف وزیر علوم است
۱۹۷	فصل ثامن: در بیان تکالیف وزارت تجارت و فلاح و گمرک
۱۹۸	فصل تاسع: در تکالیف وزارت فوائد عامه است
۱۹۹	فصل عاشور: در تکالیف وزارت درباری است
	باب ثانی: در توضیح و تشریح مطالبی چند که موجب ترقی دولت و ملت و باعث تحصیل طرق ثروت و
۲۰۰	مکنت است
۲۰۳	مطلب ثانی: در وجوب شور و تمهید مجلس شوری و انتظام قواعد آن شرعاً و عقلاً
۲۰۵	مطلب ثالث: در سوء عاقبت و عدم استقامت و استدامت در عمل کردن به رأی واحد
۲۰۷	مطلب رابع: در بیان حالت و سیرت وزراء و عمل به رأی واحد و معایب آن

مطلب خامس: در وجوب اشاعهٔ عدل و نصیفت.....	۲۱۱
مطلب سادس: در لزوم و وجوب تعیین جزا و تنبیه مقصر به فراخور تقصیر خلاف و خطا قبل از صدور آن.....	۲۱۴
مقالهٔ ثانیه: در لزوم و وجوب عدم تسامح و اهمال در اجرای تنبیه بعد از تقصیر.....	۲۱۵
مطلب سابع: در بیان ادای حقوق انسانیت است که فرنگی کنستیتوسیون می‌گویند.....	۲۱۶
خاتمه:.....	۲۱۸
مقالهٔ اولی: [مجلس و انواع آن].....	۲۱۸
قسم ثانی: در بیان ترتیب مجلس شوری و تکالیف آن.....	۲۲۳
مقالهٔ ثانیه: در بیان وضع قانون.....	۲۲۶
فصل اول: در بیان احکام قانون.....	۲۳۰
فصل ثانی: در بیان تنبیهات جزائیه که از لوازم عدلیهٔ سیاسیه است.....	۲۴۰
رسالهٔ توضیح المسائل.....	۲۴۳
احکام المدن.....	۲۶۹
اما مقدمه در بیان عدالت است.....	۲۷۳
عقد اول: در مماشات حضرت سلطان با ذرات القریب و غیر ذی القریب.....	۲۷۷
عقد دوم: در بیان احکامی که منوط به آداب سلطنت است.....	۲۷۹
عقد سیم: در بیان آن که لابد است مر حضرت سلطان را آن که حد طایفه را نگهداری کند به جهت امر ملت و رعیت‌داری.....	۲۸۰
عقد چهارم: در مماشات حضرت سلطان با طوائف امم عرض می‌شود.....	۲۸۲
عقد پنجم: در سلوک حضرت سلطان و تربیت او با متعلقان و مخصوصان و در نماز و هر طبقه و منصب دادن به ایشان هر که باشند.....	۲۸۴
عقد ششم: در تربیت نمودن حضرت سلطان چاکران و خادمان و غلامان خود را و تربیت نمودن هر یک را به جای خود.....	۲۸۷
عقد هفتم: در بیان اطلاع حضرت سلطان از احوال جمیع ارباب مناصب.....	۲۹۰
عقد هشتم: در بیان مماشات حضرت سلطان با سفرای دولت خارجه.....	۲۹۳
عقد نهم: در اجتناب نمودن حضرت سلطان از لهو و لعب است و رسیدن به امور مردم.....	۲۹۴
عقد دهم: در بیان آداب و سلوک حضرت سلطان با دستوران.....	۲۹۳
عقد یازدهم: متعلق به جناب جلالت‌مآب است.....	۲۹۵

.....	عقد دوازدهم: در اموراتی که متعلق به خود جناب جلالت‌مآب است	۲۹۷
.....	عقد سیزدهم: در بیان طریقه و سلوک خدام با سلطان	۲۹۸
.....	عقد چهاردهم: در بیان نصایحی که فایده او بر سلطان و جناب صدارت‌مآب و سایر ناس عاید می‌گردد	۲۹۹
.....	قانون ناصری: قانون میرزا سعیدخان وزیر دول‌خارجہ	۳۰۳
.....	[دبایچه مؤلف]	۳۰۳
.....	مقدمه:	۳۰۶
.....	باب اول:	۳۰۸
.....	باب دوم:	۳۱۰
.....	باب سوم:	۳۱۳
.....	باب چهارم:	۳۱۷
.....	باب پنجم:	۳۲۲
.....	باب ششم:	۳۲۷
.....	باب هفتم:	۳۳۱
.....	باب هشتم:	۳۳۵
.....	خاتمه: [در آداب دادخواهی و عدل گستری و رفع اسباب اجحاف و دواغی جور و اعتساف و بسط امنیت و تمهید لوازم آسودگی رعیت]	۳۳۶
.....	رسالة وجوب سلطنت ناصرالدین شاه	۳۸۷
.....	سب تألیف رساله	۳۸۸
.....	در اثبات وجوب سلطنت همایونی	۳۸۸
.....	در وجوب مشروعیت سلطنت همایونی	۳۸۹
.....	موجبات وجوب سلطنت خاصه همایونی	۳۸۹
.....	در این که مظالم اتفاقیه منافی وجوب سلطنت شرعیه نیست	۳۸۹
.....	در شرعیت ضروریات سلطنت شرعیه همایونی	۳۸۹
.....	در تعلق حصول ثنویات به حسن نیت	۳۹۰
.....	در عمومیت فواید این مسأله	۳۹۰
.....	خطبه فارسیه در حمد و سیاس الهی جل و اعلا و درود حضرت رسالت‌پناهی صل‌الله علیه و آله و مدایح	

- ۳۹۱ حضرت ظل‌اللهی حضرت ناصرالدین شاهی روحانفاده
قصیده فارسیه از اقل دعاگویان محمد نائینی در مدیحه اعلی حضرت شاهنشاهی ناصرالدین شاهی ظل‌اللهی
روحانفاده ۳۹۳
خطبه عربیه در تهنیت سلطنت اعلی حضرت شاهنشاه عالم‌پناه روحانفاده از گفته اقل دعاگویان محمد نائینی .. ۳۹۷
قصیده نوروزیه در مدیح شاهنشاه جمجاه روحانفاده ۳۹۸
- ۴۰۱ عادت‌الملوک
- ۴۱۹ آداب زامری
- ۴۱۹ تفرید محمدحسین خان اعتمادالسلطنه
- ۴۲۱ مقدمه مؤلف
- ۴۶۳ کتابنامه
- ۴۶۷ نمایه‌ها